

Тема лекції: " Культура і природа "

План лекції:

1. Співвідношення культурного і природного в людині.
2. Людина - як продукт розвитку природи.
3. Едність природного і культурного в розвитку людини.

За приблизними даними антропології, людина як жива істота з'явився на нашій планеті багато мільйонів років тому, але вік його перших зафіксованих культурних проявів - не більше півмільйона років. На цьому величезному відрізку часу Н. А. Бердяєв виділяє чотири періоди в ставленні людини до природи:

- занурення людини в природу;
- відділення від природи - протиставлення себе природі та боротьба з нею;
- звернення до природи з метою оволодіти нею;
- відновлення зв'язку людини з душею природи і духовне оволодіння природою.

На думку Фрейда З., культура виникла як засіб захисту людини від природи, оскільки саме через небезпеки, якими нам загрожує природа, ми об'єдналися і створили культуру, яка, серед іншого, покликана зробити можливою нашу суспільне життя.

Врешті-решт, головна задача культури, її справжнє обґрунтування - захист нас від природи.

У взаємодії людини з природою культура відіграє особливу роль. Природа - це не тільки оточуючі людини поля, ліси і гаї: це і те, що людина отримує від народження, від роду. Культура пов'язує (а не тільки роз'єднує) людини з природою, об'єднує в цілісний космос природний ландшафт, житло, спосіб добування їжі і самої людини у всіх його етнічних проявах. Навколишня природа впливає на соціальну психологію народу, формує національний характер, його культуру і детермінує спрямованість його практичної діяльності. Природні фактори впливають на виникнення і розвиток окремих цивілізацій.

З філософсько-антропологічної точки зору створена працею і думкою людини штучна середовище, своєрідна система внебіологічних культурних механізмів, може розглядатися як друга природа, створена людиною.

Нерозривний зв'язок між Культурою і Природою розкрив видатний російський мислитель *Володимир Іванович Вернадський* (1863-1945). Вчення в. І. Вернадського про ноосферу, тобто сферу розуму, що є продовженням і вищою формою біосфери, по суті справи, розглядав світову духовну і матеріальну культуру, яка протягом багатьох

мільйонів років перетворилася в геологічний фактор, що змінює лик нашої планети і найближчого космосу. З появою людини на землі почав діяти новий вид енергії, пов'язаний з психічною діяльністю і розумом, стали найважливішими силами у формуванні нового вигляду планети.

Французький вчений П. Тейяр де Шарден, поряд з в. І. Вернадським, вважається творцем теорії ноосфери. Він розумів під ноосферою ідеальну "мислячу" оболонку Землі, яка з'явилася в кінці третинного періоду поряд з вже існуючими барисферою (ядро планети), літосферою (її тверда оболонка), гідросферою (водний покрив), атмосферою (кисневий покрив), стратосферою (верхні шари атмосфери) і біосферою ("плівка" органічного життя). Втіленням і творцем ноосфери стала людина як єдино розумне і мисляча істота.

В наші дні історія людства прийшла до того, з чого вона починалася кілька мільйонів років тому, - *до конфлікту культури і натури(сме так це значення в латинській мові означає природа)*, і питання про те, чим завершиться сучасне протистояння двох начал, поки залишається відкритим. Завдання культурологічної науки - теоретично осмислити обидва конфлікти і той тривалий історичний процес, який їх розділяє.

Коли стародавній мудрець назвав культуру "другою природою", він влучно визначив і її походження, і форму її буття, і її функцію в людському житті. Бути "природою", нехай навіть "другий", означає мати основні природні властивості і головне з них - матеріальне існування. Відсутність матеріальності зробило б проблематичним саме існування духовного стану, оскільки ніхто, крім самого її носія, не міг би судити про нього.

Уподібнюючи своє реальне існування буття природних об'єктів, культура стає формою буття, набуває онтологічний статус і тим самим, подібно явищам і предметам природи, стає доступною експериментальному і теоретичному вивченню.

Епітет же "друга", що підкреслює її відмінність від "першої", початкової і справжньої природи, містить натяк на штучне походження культури - натяк, що розгорнувся у вербальну опозицію "природне - штучне", практично синонімічну опозиціях "натура - культура" і "природа - друга природа". Оскільки очевидно, що "другу природу" людина створює з матеріалу природи "першої", остільки ще одним синонімом культури стає "олюднена природа", або "одухотворена природа". Мабуть, найбільш точним з онтологічної точки зору було б визначення культури як "инобытия природи", так як вона є результатом перетворення природних форм в об'єкти, природі невідомі: лісу - в парк, каменю, обеліск, дерев - в будинок, води - фонтан, фізіологічної емоції - в духовне

почуття, інстинктивної "моделі потрібного майбутнього" - проект і ідеал, звукових сигналів - в словесну мову, крику - спів, стихійних рухів - мову жестів, розмноження - в любовний зв'язок, стада - у суспільство.

Як видно з наведених прикладів, культурне перетворення природи відбувалося і продовжує відбуватися на двох рівнях: 1) зовнішній по відношенню до людини природної даності і 2) власне людських структур - тілесної і психічної. Вихідним був перший рівень, на якому камінь перетворювався в рубило, ніж, наконечник стріли або серп; шкура вбитого звіра - в одяг, і т. д.; в ході виробничих дій, якими б примітивними вони нам не здавалися, змінювалися анатомія кисті, будова хребта, м'язова система, розвивалась функціональна асиметрія мозку, а разом з нею і вся структура психіки

. Вже зараз можна зробити важливий у теоретичному відношенні висновок: зводити культуру до одних тільки "пам'яток культури" музейного типу або виключно психічним і поведінковим "новаціям" - міфів, обрядів, цінностей, символів, прикрас, ігор - значить абсолютизувати ту чи іншу сторону цілісного процесу перетворення однієї форми буття в іншу, втрачаючи при цьому найсуттєвіше - взаємозв'язок цих сторін, їх взаємоперетворення, а значить, неотривність однієї від іншої.

Так цілісний процес культурогенеза відвойовував у природи навколо людини і в самій людині все більш широкі простори для створення оптимальних умов існування і розвитку кожної популяції на всіх щаблях її історії і в специфічних обставинах природного середовища її проживання.

Розвивалося вплив культури на людську натуру одним із своїх значимих наслідків мало на формування природного, біогенетического етнічному ґрунті такого нового культурного утворення, як **нація**. Ця проблема заслуговує на особливу увагу і тому, що в літературі поняття "етнос" і "нація" вживаються як синоніми, і тому, що в наш час питання національної ідентичності та національних відносин набули особливої гостроти в зв'язку з розвитком процесів глобалізації, що викликає широке опір націоналістичного властивості.

Знаменно, що останнім часом поняття "діалог" широко застосовується і в дослідженнях сучасних відносин культури і природи, де воно інтерпретується як "діалог з природою". На перший погляд це вираз абсурдно - діалог є межсуб'єктной зв'язком, природа ж виступає для людини **об'єктом** його наукової і виробничої діяльності, а не **суб'єктом** - у всякому разі для дорослої людини, свідомість якої, як колись свідомість людства, зростає з "пелюшок" язичницько-міфологічного одухотворення природи. Але насправді вираз "діалог з природою" має глибокий сенс, так як воно фіксує - зрозуміло, метафорично - таку форму відношення культури до природи, яка по суті своїй подібна

діалогу. Тому що наше ставлення до природи може бути двояким: до неї можна ставитися з позицій наукового пізнання і технічного перетворення або утилітарного споживання, коли явища природи сприймаються як *об'єкти*, з якими *людина-суб'єкт*, який керується власними інтересами, може вчиняти які-небудь дії: руйнувати в експерименті, змінювати форми природного існування, робити опудала, музейні експонати, прикраси свого буття, нарешті, просто вбивати та поїдати. Але ми можемо ставитися до цих явищ і як до *суб'єктів*, прекрасно усвідомлюючи при цьому, що справжніми суб'єктами вони не є, - таке мистецтво, яке в байці, казки, вірші та повісті може приписувати звіру, рослини й навіть речі людські здібності, наприклад, здатність до діалогу. Оскільки в казці на відміну від міфу ми бачимо вигадка, а не вищу, сверхопытную реальність, художній образ природного явища стає справжнім суб'єктом, а *квазі-суб'єктом*, тобто *об'єктом*, який *сприймається нами як суб'єкт*.

Присвоївши собі титул "царя природи", чоловік вирішив, що він має "законне" право не тільки на її пізнання, але і на маніпулювання нею, що тягнеться аж до знищення конкретних природних об'єктів. Коли з'ясувалося, що їм був здійснений невизнаний природою акт самозванства і що подальше насильство над нею загрожує його власного існування, людина опинилася перед необхідністю радикально змінити своє ставлення до природи, як до зовнішньої для нього географічної середовищі, так і до свого внутрішнього природного змістом - духовної і тілесної сторонам його власного буття.